

1. Постановка по проблема

1.1 Самопознанието при ромите

Несъмнено самопознанието е изконен човешки стремеж, който във вековете е играл огромна роля за развитието както на отделния индивид в процеса на неговата онтогенеза, така и на общността, към която се причислява самия той, в процеса на нейната филогенеза.

Векове наред поради редица обективни и субективни дефицити (на държава и държавност; на образованост и писменост; на собствена интелигенция и т.н.) самопознаването при ромите е било стеснено до примитивно опознаване и сравнение от семейно-родово ниво до ниво на принадлежност към по-големи метагрупови общности. Тези общности са формирани на принципите на уседналост и чергарство; съпричастност и несъпричастност към религията на доминиращия етнос; сходство и несходство на говорим език, традиции, обичаи, обреди и фолклор.

Трайното усядане на значителна част от ромските родове още през втората половина от съществуването на Османската империя още повече е ограничило възможностите за общуване и самопознание. За Империята и те били обект на интерес само като данъкоплатци. Така по нашите земи на ромите не им оставал друг избор освен самопознание на принципа „наш - чужд“. Този принцип е „консервиран“ и до сега, и все още лесно може да се идентифицира на две видими нива: „ром – нером /гаджо/ дас“ и „свой/наш ром – чужд/друг ром“.

В миналото народите в пределите на Империята също е трябвало да ограничат самопознанието си до санитарния минимум, за да оцелеят като такива и да съхранят националната си идентичност. В периода на Балканския Ренесанс (последните две столетия на съществуване на Империята) включително и по българските земи зародилите се обективни обстоятелства раждат първо новата духовна, а непосредствено след нея - и светската интелигенция, поставяща основите на сложния и противоречив път, който всяко национално общество трябва да извърви до модерната епоха.

Ромските балкански общности, съжителствали векове наред с балканските народи, останали далече от тези процеси. В края на османския период те вече били изоставили част от собствените си ценностни устои и се били „разкрачили“ между различните битови култури на обществата, с които съжителствали, но изтикани в тяхната периферия. Променливата идентичност вече се е формирала като феномен за общността, който от тук нататък ще слага силен отпечатък върху развитието ѝ. В края на краищата, епохата на Балканското Възраждане останала далече от ромите, а капанът на пълната безпросветност се затворил за десетки години напред.

В нова, следосвобожденска България трябвало да минат десетилетия, докато на първо време отделни *нероми/гадже/даса* проявили интерес и започнали да опознават и описват ромите, а после да дойде и времето на истинското самопознание.

Периодът след Освобождението условно може да се раздели на три етапа. Първият от тях обхваща времето от 1878 г. до 1944 г, когато нашата страна започва да строи новата си държава и да формира своята нова държавност. Макар и много бавно, и с много затруднения, ромската общност у нас започва да се осъзнава като такава и най-видните нейни представители още в този период издигат своя глас за